

TRONG PHÁP THUẬT CHỮA BỆNH

NGUYỄN DUY THIỆU

Có thể nói, chó là con vật nuôi trong nhà, rất thân thuộc với con người. Và, với quan niệm chó là loại vật "bản thủ", "độc ác", món thịt chó lại là món "khoái khẩu", quán thịt chó mọc nhan nhản ở khắp mọi nơi... nhưng ít ai có thể nghĩ rằng, chó là con vật có được một thứ bậc "cao sang" trong quan niệm của loài người.

Trong thực tế, người Dao vẫn coi chó là thủy tổ (Bàn Vương thủy) của mình. Có lẽ rất ít người biết rằng, người Mnâm - một nhóm địa phương của tộc Xơđăng (nói ngôn ngữ Môn - Khơme) cư trú ở Mang Cành, huyện Kon Plông, tỉnh Kon Tum, trong truyền thống, địa bàn cư trú của họ hoàn toàn cách biệt với địa bàn cư trú của người Dao, nhưng họ cũng coi chó là tổ tiên. Cho tới nay, mặc dù chúng ta chưa có được nhiều nguồn tài liệu dân tộc học có hệ thống, nhưng có thể nghĩ rằng, còn có các nhóm người khác cũng coi Chó là thủy tổ.

Về việc coi chó là thủy tổ, trong nghiên cứu, có người coi đây như là tục thờ "tô tem" hay là "tô tem giáo", nhưng cũng có người cẩn thận

hơn, cho rằng hiện tượng này có thể chỉ đơn giản là những huy ký nào đó của từng cộng đồng người cụ thể và họ đã đánh dấu các huy ký ấy bằng các huyền thoại.

Chó là một trong các loài vật nuôi được loài người thuần dưỡng sớm nhất, hàng vạn năm sống với nhau mối quan hệ giữa loài vật nuôi này với con người rất đặc biệt.

Với những đặc tính mà chó có được như: Rất trung thành với chủ, có tính hung dữ, nhất là với người lạ nên có thể trông nhà, có khả năng đi săn, tai chó rất thính có khả năng phát hiện ra người hoặc các loài vật khác từ rất xa nhờ khứu giác và thính giác. Chó có thói quen khi nằm thường áp tai xuống đất, nên một khi có người lạ hoặc một loài vật nào đó di chuyển trong khu vực có bán kính nhất định, thì chó có thể nhận ra kẻ đang di chuyển nhờ vào âm thanh chuyển trong lòng đất. Về đêm, trong không gian yên tĩnh thì khả năng này của chó càng được phát huy. Một khi phát hiện ra người hoặc một loài vật nào khác từ xa, con chó thường sủa từng tiếng ngắt quãng, căn cứ vào tiếng sủa đó mà

chủ nhà cũng phần nào đoán biết được tình thế trong khu vực mình đang sinh sống. Khả năng tinh tường như thế của chó làm cho con người nghĩ rằng không chỉ phát hiện ra người, ra kẻ trộm mà chó còn có khả năng phát hiện ra cả ma. Vì vậy, nhiều người thường liên tưởng tới mối quan hệ trung gian giữa chó với thế giới siêu nhiên, nên ở đôi nơi, chó được con người sử dụng cho các mục đích chữa bệnh bằng pháp thuật.

Tài liệu dân tộc học cho thấy, ở một số tộc người, chó thường xuất hiện trong đám tang hoặc trong lễ trừ tà. Theo nhà dân tộc học Từ Chi, con chó là biểu tượng của thế giới bên dưới, của ban đêm, của bóng tối, nói chung là của thế giới âm, đối lập với chim, tượng trưng cho trời, cho mặt trời và ánh sáng, cho thế giới bên trên, nói chung là thế giới dương. Trong đám tang của người Mường - tộc người anh em với người Việt, có lễ thức *nhòm họ* (nhìn họ) - với sự dẫn dắt bằng lời của ông mo, linh hồn người chết được nhìn lại gia đình, họ hàng ở mừng người lần cuối để từ biệt những gì thân thuộc trước khi sang thế giới bên kia - mừng ma. Trong đoạn mo này ta thấy xuất hiện hình tượng con chó, đó là biểu tượng cho mừng ma. Trong đám tang của người Mường ở huyện Tân Lạc, tỉnh Hòa Bình khi làm lễ thức *Kẹ* (cắt mối liên hệ bình thường giữa linh hồn người đã chết - ma, với cõi sống), người ta đặt trên ban thờ của người chết một con gà luộc, còn trên quan tài bày một con chó (nguyên vẹn cả con đã luộc). Chó được nối với con gà bằng một sợi chỉ. Khi đọc hết đoạn mo đưa người chết sang thế giới bên kia, ông mo cắt bỏ sợi dây nối con gà với con chó, với ý nghĩa hồn người chết sẽ thành ma bị chia tách với thế giới dương, với trần gian để về với thế giới âm, thế giới ma, mà con chó là tượng trưng. Cũng theo nhà dân tộc học Từ Chi, chó liên quan đến pháp thuật hơn là thần thoại, ví như trong đám tang của người Xinhmun có món thịt chó để cúng ma tà; người chết muốn lên được với tổ tiên ở mừng trời phải qua hai cửa ải khó khăn nhất và phải nhờ sự trợ giúp của con chó. Cửa ải đầu tiên ở Phiêng Luông, tại đây có con chó to, màu vàng đưa người chết tắm sạch sẽ ở một mó nước rồi mới đi tiếp. Cửa thứ hai, sau khi lên đến tầng thứ ba của mừng trời, phải qua một cây cầu có nhiều mỡ, rất trơn, hồn ma không thể đi được,

Nguyễn Duy Thiệu: *Chó trong pháp thuật chữa bệnh*

thầy mo phải gọi con chó đến để chó ăn hết chất mỡ ấy cho người chết đi. Ở một số vùng Mường, tại huyện Ngọc Lặc, tỉnh Thanh Hóa chó là con vật tế trong lễ cầu yên (đuổi ôn thần, dịch tễ). Cũng với ý nghĩa đó, người Việt (Kinh) tin rằng, ma quái sợ máu chó, nên thường đặt chó đá ở cổng ra vào nhà, hay đèn miếu, cổng thành để canh chừng kẻ trộm và ngăn cả ma tà về quấy nhiễu ban đêm.

Không chỉ có các tộc người ở Việt Nam, mà cả ở những nơi khác, chó cũng được sử dụng trong pháp thuật chữa bệnh. Ví dụ, trường hợp mà tôi gặp là ở tộc người Akha (cũng gọi là người Kọ ở Lào) một tộc người nói tiếng Tạng - Miến (cùng nhóm tộc người này tại Việt Nam gọi là người Cống ở Lai Châu). Vào năm 1989 tôi có dịp tới bản Húa Nậm Kẹo, mừng Xinh thuộc tỉnh Luông Nậm Thà ở cực Bắc nước Lào để tìm hiểu người Akha. Trong thời gian ở tại bản, có một gia đình tổ chức một lễ cúng sức khỏe. Để chuẩn bị cho lễ thức chính ngày hôm sau, vào chiều tối ngày hôm trước gia chủ làm một lễ cúng nhỏ ở ngoài sân nhà, nhằm xin phép thần linh và báo với ma nhà về buổi lễ ngày mai. Lễ vật chính là một con chó con chừng 3 - 4 tháng tuổi. Để làm lễ người ta buộc con chó vào cột lễ dựng ở ngoài sân, bên cạnh cột lễ người ta đốt một đồng lửa. Tại lễ thức này ông Shaman (thầy cúng - thầy phù thủy) đọc bài cúng tâu trình với các vị thần linh và ma nhà của chủ lễ về lý do của buổi lễ ngày hôm sau. Trong lễ thức ấy, sau khi đã tâu trình, người ta thui con chó hiến tế, rồi tế tiếp. Lễ cúng diễn ra chỉ trong khoảng một tiếng đồng hồ. Vấn đề lý thú là, trong đêm hôm ấy, ông Shaman phải ăn hết thịt con chó, đặc biệt là cái đầu, có thể thì ngày mai pháp thuật của ông ta mới cao cường để làm lễ thức chính.

Vào một dịp khác, khi đến Điện Biên Phủ, tôi lại được nghe một câu chuyện về con chó, và cũng không kém phần thú vị. Lần ấy tôi dẫn một đoàn các học giả Thái Lan đến Mừng Thanh tìm hiểu về văn hóa Thái. Địa phương cử một sỹ quan an ninh là người Thái giúp đỡ chúng tôi trong thời gian làm việc trên thực địa. Có lẽ anh ta nhận thấy chúng tôi rất quan tâm tìm hiểu thầy mo người Thái chữa bệnh bằng pháp thuật, nên anh kể cho chúng tôi nghe câu chuyện thật lý thú. Nội dung có thể tóm tắt như sau:

Cầu Tử linh thần, đá, TK XVI, đình Hồi Quan, Từ Sơn, Bắc Ninh - Ảnh: T.L

Anh sỹ quan đi cùng chúng tôi có mẹ già, mắc bệnh nặng, y học hiện đại gọi căn bệnh ấy là ung thư gan. Mẹ anh ta đã chạy chữa qua nhiều bệnh viện nhưng căn bệnh quái ác vẫn không thể khỏi. Vốn là một sỹ quan an ninh, được học hành nên anh ta chỉ tin vào y học hiện đại mà chẳng mấy tin vào các cách chữa bệnh bằng pháp thuật của các thầy mo địa phương. Nhưng vào thời gian cuối cùng, khi mẹ anh ta đã bị bệnh viện trả về để chờ chết, bản năng làm con mách bảo anh ta phải tìm mọi cách để có thể cứu mẹ khỏi tử thần, tự nhiên anh ta nghĩ đến thầy mo. Và, vào sát thời điểm mà theo chẩn đoán là mẹ anh ta sẽ lìa đời, anh đã tìm đến một thầy mo nổi tiếng trong vùng, đấy là

vào một buổi tối đã muộn. Sau khi nghe anh ta trình bày, thầy mo bói bệnh rồi nói với anh ta rằng nếu qua giờ Tuất (19 - 21 giờ đêm) mà bà cụ chưa tắt thở thì quay lại đây tôi sẽ giúp. Đúng như lời thầy mo dặn, sau giờ Tuất anh ta thấy mẹ vẫn còn sống, thế là anh ta vội vàng quay lại rước thầy mo. Thấy mo nhận lời đến làm lễ cúng cho mẹ anh ta.

Lễ vật chính là một con chó con khoảng 4 - 5 tháng tuổi, khi làm lễ con chó được cột vào chân giường người bệnh đang nằm, và thầy mo sử dụng pháp thuật (thông qua đọc lời mo) để chữa bệnh cho mẹ anh ta. Lễ thức kéo dài khoảng 3 giờ đồng hồ. Đến khoảng 3 giờ sáng hôm sau thì con chó bị giết, để nguyên như thế chỉ mổ phanh bụng ra (để nguyên lòng) áp vào bụng người bệnh. Đến khoảng 5 giờ sáng, theo chỉ dẫn của thầy mo, con chó được lấy ra và người bệnh được lau sạch sẽ.

Thật là kỳ lạ, như có phép màu, người bệnh tỉnh lại và kêu đói bụng. Vào thời điểm ấy chẳng có thức gì ăn được hợp cho người bệnh, chỉ có sẵn cơm nguội mà thôi, sau khi đã hỏi thầy mo, anh con trai lấy cơm nguội dùng tay vè cho mềm và bón cho mẹ ăn từ từ. Cứ thế dần dà bà cụ khỏi bệnh, khỏe trở lại và tới nay (vào năm 1997) bà cụ vẫn sống khỏe mạnh.

Không rõ thực hư như thế nào, nhưng chúng tôi hoàn toàn tin vào câu chuyện lý thú mà anh ta đã kể. Nhưng lý thú hơn là, cũng vào dịp đó, khi trở về Hà Nội tình cờ tôi được xem trên truyền hình trình bày về một nghiên cứu mới thuộc lĩnh vực khảo cổ học ở Italia. Ở đó các

nhà nghiên cứu đã phát hiện ra vào thời bấy giờ các chủ nhân trong nền văn hóa mà chúng ta đang đề cập đã sử dụng chó để chữa bệnh. Nội dung của câu chuyện có thể tóm tắt như sau: Tại một di chỉ khảo cổ học ở Italia, các nhà khảo cổ học đã tìm ra một nghĩa địa có nhiều xác chết toàn là trẻ em, và bên các bộ xương trẻ em các nhà khảo cổ học cũng tìm thấy hàng chục bộ xương chó con chừng 4 đến 6 tháng tuổi đã mất đầu. Niên đại của di chỉ này ở vào cùng thời với sự có mặt của người La Mã đô hộ Italia. Vấn đề mà các nhà khảo cổ học đặt ra là đây có phải là một sự huỷ diệt của quân đô hộ đối với người bản địa hay không? và tại sao lại có nhiều xác chó con chôn cùng xác các em bé như vậy?

Để làm sáng tỏ vấn đề này, một nhà sử học đã bỏ ra rất nhiều công sức lần tìm các nguồn sử liệu cũ, dày công sưu tầm các truyền thuyết trong dân gian, kết hợp với các loại nghiên cứu hỗ trợ khác... và kết quả mà ông ta thu nhận được thật là thú vị: Vào thời đại của nền văn-hóa khảo cổ đang bàn có một nạn dịch lớn. Theo đó mà các nhà nghiên cứu đã đoán định rằng vào thời này người ta cũng chữa bệnh bằng pháp thuật và con chó cũng là vật hiến tế. Các nhà nghiên cứu giả thiết có thể có những trẻ em đã được chữa khỏi bệnh, còn những em không qua khỏi nạn dịch thì người ta chôn xác các em cùng con vật bị hiến tế đã dùng trong lễ thức chữa bệnh cho các em.

Những tư liệu như chúng tôi vừa trình bày chắc chắn mới chỉ phản ánh được một phần rất nhỏ bé của việc con người đã dùng chó để chữa bệnh. Nhưng chí ít thì những tư liệu ít ỏi ấy cũng cho chúng ta biết được rằng, có

Nguyễn Duy Thiệu: *Chó trong pháp thuật chữa bệnh*

thể chó cũng là con vật hiến tế, là con vật thế mạng, nó có khả năng đổi mạng, cứu mạng sống cho con người. Thực hư của giả thuyết này còn ít được các nhà nghiên cứu quan tâm, bởi vậy mà sự hiểu biết của chúng ta về vấn đề này cũng chưa có là bao.

Và, cho dù giả thuyết trên đây không đúng đi chăng nữa thì con chó vẫn là "bạn" của loài người. Chắc chắn là, loài người vẫn tiếp tục nuôi chó lâu dài để chúng phục vụ cho những mục đích khác nhau của con người./.

N.D.T

Chó đá, TK XIII-XIX - Ảnh: TL BTL SVN

SUMMARY: DOG AS MEDICINE MAGIC (NGUYEN DUY THIEU)

It shows the role of dog in reality and history (ethnology). Dog has meaning as first ancestor, totem, and symbol associated with underworld...especially mentions the use of dog as medicine according to the magic of Vietnamese ethnic minorities, and ethnic minorities in the region and remains in archeological objects in the world.